

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 351:331

DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/9.19>**Андрій Н.М.**кандидат економічних наук, доцент,
Ужгородський національний університет

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ

У статті на основі глибокого аналізу теоретичних підходів до формування механізму регулювання ринку праці визначено суть такої категорії, як «механізм регулювання безпекового розвитку ринку праці», а саме: гармонійне поєднання ринкових механізмів саморегулювання та системи заходів корпоративного чи державного впливу на різні параметри ринку з метою встановлення його рівноваги, зміцнення особистої безпеки громадян, економічної безпеки підприємств, а також економічної, соціальної та національної безпеки держави. Охарактеризовано моделі його функціонування. Встановлено, що ключовими його елементами виступають мета, завдання, предмет, об'єкт, суб'єкт, принципи, функції, методи, інструменти, які формуються залежно від низки чинників. Сформульовано основні заходи щодо ефективного регулювання безпекового розвитку ринку праці на даному етапі розвитку країни.

Ключові слова: механізм, регулювання, мета, завдання, предмет, об'єкт, суб'єкт, принципи, функції, методи, інструменти.

Постановка проблеми. Проблема регулювання національної економіки та зміцнення національної безпеки держави передбачає також регулювання безпекового розвитку ринку праці. Забезпечення збалансованості попиту та пропозиції робочої сили, громадян країни гідною оплачуваною працею здатне забезпечити: зростання безпеки особистості, як економічної, так і соціальної; подолання бідності та розшарування суспільства; зростання добробуту; зниження безробіття; зниження соціальної напруги у суспільстві та уникнення політичних конфліктів на ґрунті невдоволеності рівнем життя тощо. Оскільки ринкові механізми не завжди здатні вирішити назрілі проблеми ринку праці, то йому на допомогу мають прийти корпоративний, державний чи міждержавний механізми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що пов'язані з ринком праці, вивчали свого часу Л. Абалкін, О. Амосов, Т. Балановська, С. Бандура, Д. Богиня, Б. Бресєва, Н. Волгіна, О. Гоголя, О. Грішнова, Н. Драгнева, А. Колот, Е. Лібанова, Л. Лісогор, І. Петрова, М. Семикіна та ін. Своєю чергою, такі науковці, як Л. Абалкін, О. Барановський, І. Бінько, В. Богомолов, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, Б. Губський, Я. Жаліло, З. Живко, М. Єрмошенко, В. Мунтян, І. Мігус, В. Сенчагов, А. Сухоруков, В. Франчук, В. Шлемко та ін., вивчали проблеми зміцнення економічної безпеки. Вивченням ринку праці в системі економічної безпеки держави займався

досить обмежене коло науковців, серед яких слід виділити І. Гнібиденка, Л. Баранника, В. Близняка та В. Сибірцева.

Питання регулювання ринку праці не втрачають своєї актуальності на кожному етапі розвитку країни, як і питання розроблення механізму регулювання безпекового розвитку ринку праці.

Мета статті полягає у вивченні механізму регулювання безпекового розвитку ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Ринок праці являє собою багатоаспектне явище, яке характеризується ієрархічною відкритою системою, в котрій відбуваються соціально-економічні, психологічні, правові та інші відносини між працівником, роботодавцем та посередником із метою взаємовигідного використання праці та з урахуванням кон'юнктурних змін, національних традицій, ментальності [1, с. 45]. Попит і пропозиція робочої сили, її ціна і вартість визначаються фундаментальними елементами ринку праці.

Академічний тлумачний словник української мови визначає механізм як «пристрій, що передає або перетворює рух» або як «внутрішня будова, система чого-небудь» [2]. Визначення терміна «механізм» в економічному розумінні означає систему (сукупність) заходів, чинників, які функціонують у взаємозв'язку з метою підвищення ефективності, задоволення потреб суспільства, збільшення грошових потоків до бюджету тощо [3, с. 148].

Ураховуючи все різноманіття поглядів науковців на поняття «механізм регулювання ринку

праці» та «безпека», пропонуємо під механізмом безпекового регулювання ринку праці розуміти гармонійне поєднання ринкових механізмів саморегулювання та системи заходів корпоративного чи державного впливу на різні параметри ринку з метою встановлення його рівноваги, зміцнення особистої безпеки громадян, економічної безпеки підприємств, а також економічної, соціальної та національної безпеки держави.

Ринок праці зазнає регулювання ринкового, корпоративного, державного та міждержавного, поєднання яких залежить від низки чинників, які формуються залежно від часу та простору. Ринкове регулювання є стихійним, а корпоративне, державне і міждержавне на протигагу ринковому досить заангажоване, жорстко регламентується.

Ринкове регулювання ринку праці полягає, насамперед, у вільному застосуванні ринкових важелів саморегулювання, гнучкості, мобільності тощо. Завданням корпоративного, державного та міждержавного регулювання ринку праці є подолання виникаючих суперечностей, які ринкові методи не змогли усунути, приведення попиту і пропозиції до рівноваги або забезпечення певної нерівності між ними на певний термін за потреби. Найважливішим завданням у регулюванні ринку праці, як і всієї економіки загалом, є розумне поєднання цих двох протилежностей, пошук тієї тонкої межі, де вони перестануть суперечити одне одному, а будуть уміло і гармонійно доповнювати одне одного, за потреби відходячи на другий план або беручи справу у свої руки. При цьому державне регулювання не повинно порушувати закони вільного ринку.

Таке узгодження полягає в оптимальному розмежуванні сфер діяльності держави і ринку:

- держава визначає переважно умови і принципи формування господарських відносин у межах обраної економічної моделі розвитку, шляхи розв'язання основних протиріч ринку і пропонує ті суспільні блага, які в принципі не може пропонувати ринок;
- ринок переважно регулює попит, пропозицію, вартість робочої сили [4, с. 7–11].

У науковій літературі виділяють три основні моделі ринку праці, які, власне, і представляють поєднання видів регулювання: ліберальну, патерналістську, соціал-демократичну.

Ліберальна (американська) модель вирізняється обмеженим утручанням держави, децентралізацією системи управління та соціального страхування, високою мобільністю економічно активного населення. Професійне зростання здійснюється через зміну місця роботи, а за скорочення потреби в робочій силі роботодавці звільняють надлишкових працівників. Патерналістська (японська) модель заснована на системі так званого «найму на все життя», що передбачає гаран-

тії зайнятості працюючому населенню до пенсійного віку та підвищення усіх видів виплат у міру накопичення стажу роботи. Професійна підготовка та перепідготовка кадрів здійснюється безпосередньо у самій компанії. У разі виникнення більшої за необхідну чисельності персоналу роботодавці скорочують тривалість робочого часу. Соціал-демократичній (шведській) моделі притаманна активна державна політика щодо ринку праці, спрямована на забезпечення якомога повнішої зайнятості, соціальний захист неконкурентоспроможних працівників та секторів економіки, рівність оплати однакової праці незалежно від фінансового стану підприємства [5, с. 28–29].

За умови неспроможності ринкових механізмів долати невідповідність попиту і пропозиції на ринку праці, а також для подолання соціальної нерівності у суспільстві, гарантування особистої безпеки населення, економічної безпеки підприємств, а також соціальної, економічної та загалом національної безпеки держава втручається у процес регулювання ринку праці.

С.І. Бандур та О.А. Ковенська під державним регулюванням ринку праці пропонують розуміти «цілеспрямовану діяльність усіх гілок влади, регламентовану відповідними юридичними нормами, з формування та зміни певних параметрів функціонування ринку праці, забезпечення прозорості процесів щодо зміни його кон'юнктури, узгодження державної політики у сфері зайнятості із системою поточних і довгострокових пріоритетів соціально-економічного розвитку, змістом реформ та механізмом їх реалізації (впровадження)» [6, с. 9].

Як і будь-який механізм, державне регулювання безпекового розвитку ринку праці являє собою складну систему з певним набором елементів: мети, завдань, об'єктів та суб'єктів, принципів, функцій, методів та інструментів, які сприяють прийняттю виважених рішень та ефективному функціонуванню всього механізму.

Метою регулювання безпекового розвитку ринку праці є досягнення повної, продуктивної та вільно вибраної зайнятості; зміцнення безпеки особи, підприємств та держави, а в процесі регулювання необхідно вирішувати певні планові завдання. Першим завданням є виявлення довгострокових перспектив розвитку ринку праці за допомогою реорганізації системи планування відповідно до викликів, які постали перед Україною сьогодні. Друге завдання (короткострокові та середньострокові плани) – чітке визначення заходів, спрямованих на подолання негативних наслідків кризових явищ в економіці, створення нових робочих місць, насамперед для учасників АТО та внутрішньо переміщених осіб (ВПО), уникання масових звільнень працюючих, у тому числі подовженого безробіття. Заходи громад-

ського впливу на ринок праці повинні враховувати інтереси працівників і роботодавців [7, с. 108]. Ще одним завданням регулювання безпекового розвитку ринку праці є встановлення рівноваги для попередження соціальної та політичної напруги у суспільстві, зміцнення економічної та соціальної безпеки усіх рівнів, національної безпеки держави. Предметом регулювання при цьому виступають проблеми та порушення кон'юнктури на ринку праці.

Об'єктами регулювання ринку праці виступають процеси узгодження попиту і пропозиції, функціонування та відтворення робочої сили, зайнятості та безробіття. Суб'єктами, які здійснюють регулювання ринку праці, є державні органи та установи: Верховна Рада, Кабінет Міністрів України, зокрема: Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України, Державна служба зайнятості, центри зайнятості всіх рівнів, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, регіональні та місцеві органи управління тощо, які визначають державну політику і здійснюють регулюючий вплив на соціальні процеси у суспільстві й трудові відносини між роботодавцями та найманими працівниками відповідно до законодавчо встановлених повноважень.

Механізм регулювання безпекового розвитку ринку праці передбачає дотримання низки принципів: системності, комплексності, справедливості, достовірності, оптимальності, функціональності, ефективності, стабільності, які є загальновідомими.

Спираючись на результати дослідження основних концепцій ринкового макроекономічного регулювання (кейнсіанської, неоліберальної, монетаристської, В. Ойкена, Я. Тінбергена, Р. Масгрейва та ін.) та виходячи із необхідності реалізації концепції «ефективної держави», можна стверджувати, що ключовими функціями держави стосовно її регулюючого впливу на розвиток ринку праці мають бути:

– алокаційна (вплив на розподіл обмежених національних ресурсів та забезпечення справедливого й ефективного розподілу результатів соціально-економічного розвитку);

– конкурентна (стимулювання економічної активності та підвищення конкурентоспроможності робочої сили, забезпечення умов для економічної свободи економічно активного населення на ринку праці, а також забезпечення реального недискримінаційного доступу до можливостей реалізації його інтересів щодо трудової діяльності);

– антикризова, або стабілізаційна (підтримка високого рівня зайнятості та недопущення занадто великого розриву в рівнях якості трудового життя

різних категорій населення за достатньої стабілізації економічного циклу і темпів економічного зростання);

– захисна (забезпечення соціальної захищеності економічно активного населення та домашніх господарств у цілому перед чинниками ринкового ризику, а також неконкурентоспроможних на ринку праці громадян; збереження цілісності територіального простору країни) [6, с. 12].

Механізм регулювання безпекового розвитку ринку праці включає у себе комплекс методів та інструментів:

– економічних (вплив на ринок завдяки регулюванню заробітної плати, податковій політиці, кредитуванню, застосуванню системи субсидій, штрафів, пільг, дотацій, допомог тощо);

– соціально-психологічних (ґрунтується на соціальній підтримці зайнятих та безробітних, профорієнтації, опитуванні, тестуванні, психологічних тренінгах, гарантуванні права економічно активного населення на гідну працю та відтворення, і т. д.);

– організаційно-адміністративних (розроблення й упровадження державних і регіональних програм, сертифікації та стандартизації, моніторинг і прогнозування попиту та пропозиції на ринку праці тощо);

– правових (нормативно-правове встановлення прав та обов'язків, відповідальності суб'єктів на ринку праці, гарантій тощо).

Усі методи регулювання ринку праці поділяються на прямі (правові та організаційно-адміністративні), які чинять безпосередній вплив на об'єкти ринку праці, та опосередковані (економічні та соціально-психологічні), котрі покликані створювати умови для функціонування і розвитку в необхідному напрямі.

Залежно від періоду та країни формуються інші механізми та моделі регулювання безпекового розвитку ринку праці. Усе залежить від особливостей економічного та політичного розвитку країни, соціальної стабільності суспільства, менталітету населення, національних традицій, кількісних та якісних характеристик трудових ресурсів тощо на певний період часу.

На сучасному етапі розвитку для ефективного регулювання безпекового розвитку ринку праці необхідно здійснювати: моніторинг ринку праці, пошук назрілих проблем та причин їх виникнення; моніторинг та регулювання демографічних процесів, зокрема що стосується легальної трудової міграції; розроблення прогнозів стану ринку з метою регулювання його попиту і пропозиції на перспективу, подолання імовірних протиріч, зміцнення безпеки усіх рівнів і видів; підготовку та перепідготовку працівників відповідно до потреб ринку, а також оцінку ефективності вкладення бюджетних коштів на

створення державних місць із професійної підготовки молоді, забезпечуючи контроль над якістю освіти; вдосконалення профорієнтаційної роботи, застосування методів реклами та соціально-профорієнтаційної пропаганди через телебачення та Інтернет-ресурси з метою мотивації молоді до вибору тих професій, яких потребує ринок; розвиток системи безперервної професійної освіти; вдосконалення профорієнтації та психологічної підтримки безробітних та економічно неактивного населення; створення, регулювання та поновлення бази робочих місць: наявних, скорочених, новостворених, зайнятих та вільних; формування бази вільних робочих місць на підприємствах, профорієнтацію та профпідготовку на місцях, передусім працівників, які підпадають під звільнення у зв'язку зі структурними змінами чи скороченням виробництва; залучення вивільнених працівників до громадських робіт із метою тимчасового їх працевлаштування; чітке розмежування функцій, повноважень, обов'язків та відповідальності між центральними та місцевими органами управління щодо регулювання без-

пекового розвитку ринку праці; надійне фінансове забезпечення програм безпекового розвитку ринку праці; вдосконалення роботи центрів зайнятості, особливо щодо пошуку підходящої роботи для безробітних; підтримку малого та середнього бізнесу, у тому числі зниження податкового тиску, з метою створення нових та збереження наявних робочих місць; підтримку самозайнятості населення з метою подолання проблеми безробіття та підвищення добробуту населення; забезпечення соціального захисту безробітних, неконкурентоспроможних та соціально вразливих категорій населення.

Висновки. Ефективне формування та функціонування механізму регулювання безпекового розвитку ринку праці забезпечується глибоким аналізом стану ринку праці, його ключових елементів, виявлених протиріч, причин їх виникнення та прийнятті на основі цього обґрунтованих рішень щодо регулювання ринку праці та зміцнення безпеки усіх рівнів та видів, а також визначення мети, завдань, предмету, принципів, функцій, методів та інструментів цього механізму.

Список використаних джерел:

1. Рубежанська В.О. Наукові підходи до визначення змісту категорії «ринок праці». *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 4–2(04). С. 42–46.
2. Академічний тлумачний словник української мови. URL : <http://sum.in.ua/s/mekhanizm> (дата звернення: 10.01.2020).
3. Маєвська О.О. Економічний зміст механізму стимулювання інноваційної активності підприємств легкої промисловості. *Економіка і регіон*. 2001. № 3(30). С. 147–151.
4. Міненко В.Л. Теоретико-методологічні засади узгодження взаємодії механізмів державного регулювання і саморегулювання ринку праці. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 3(42). С. 1–7.
5. Кабаченко Г.С. Регулювання ринку праці в умовах трансформації структури зайнятості : дис. ... к.е.н. : 08.00.07 ; Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2017. 247 с.
6. Бандур С.І., Ковенська О.А. Теоретико-методологічні імперативи державного регулювання ринку праці в контексті реформування економіки України. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2015. № 22. С. 9–13.
7. Тюленев С.А. Механізм регулювання ринку праці в умовах системної кризи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6. Ч. 3. С. 107–109.

References:

1. Rubezhanska V. O. (2016). Naukovi pidkhody do vyznachennia zmistu katehorii «rynok pratsi» [Scientific approaches to determining the content of the category "labor market"]. *Ekonomichnyi visnyk zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, vol. 4-2 (04), pp. 42-46.
2. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Academic interpretative dictionary of the ukrainian language]. Available at: <http://sum.in.ua/s/mekhanizm> (accessed 10 January 2020).
3. Maievska O. O. (2001) Ekonomichnyi zmist mekhanizmu stymuliuвання innovatsiinoi aktyvnosti pidpryemstv lehkoї promyslovosti. visnyk polntu «ekonomika i rehion» [The economic content mechanism to stimulate innovation activity of enterprises of light industry]. *Bulletin of PoltNTU "Economy and region"*, no. 3(30), pp.147-151.
4. Minenko V. L. (2013) Teoretyko-metodolohichni zasady uzghodzhennia vzaiemodii mekhanizmiv derzhavnoho rehuliuвання i samorehuliuвання rynku pratsi [Theoretical and methodological principles of harmonizing the interaction of mechanisms of state regulation and self-regulation of the labor market]. *Public administration theory and practice*, vol. 3(42), pp. 1-7.
5. Kabachenko H. S. (2017) Rehuliuвання rynku pratsi v umovakh transformatsii struktury zainiatosti [Regulation of the labor market in the conditions of transformation of employment structure]. (PhD Work), Vinnitsa: Vasyl Stus Donetsk National University. 247 p.
6. Bandur S. I. Kovenska O. A. (2015) Teoretyko-metodolohichni imperatyvy derzhavnoho rehuliuвання rynku pratsi v konteksti reformuvannya ekonomiky ukrainy [Theoretical and methodological imperatives of state regulation of the labor market in the context of reforming the Ukrainian economy]. *Labor market and employment*, no. 22, pp. 9-13.
7. Tiulieniev S. A. (2016) Mekhanizm rehuliuвання rynku pratsi v umovakh systemnoi kryzy [The mechanism of regulation of the labor market in a systemic crisis]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. International economic relations and the world economy*, vol, 6. no. 3, pp. 107-109.

Andriiv Nataliia
Uzhgorod National University

MECHANISMS OF REGULATION OF SAFETY DEVELOPMENT OF THE LABOR MARKET

The article identifies the labor market and states that its main elements are labor supply and demand, its price and cost. The essence of such categories as “mechanism”, “mechanism of labor market regulation”, “mechanism of state regulation of the labor market”, as well as “mechanism of regulation of safe development of the labor market” are determined. The objects of labor market regulation are the processes of matching demand and supply, the functioning and reproduction of labor, employment and unemployment. The subjects of labor market regulation are government bodies and institutions. According to the author, the mechanism for regulating the safe development of the labor market is a harmonious combination of market mechanisms of self-regulation and a system of measures of corporate or state influence on various parameters of the market in order to establish its equilibrium, strengthening the personal safety of citizens, economic security of enterprises, as well as economic, social and national security of the state. It is noted that the labor market is regulated by market, corporate, state and interstate, the combination of which depends on a number of factors that are formed depending on time and place. It is substantiated that market regulation is spontaneous, while corporate, state and interstate – as opposed to market regulation – are quite involved, strictly regulated. The conditions for optimal delimitation of the spheres of activity of the state and the market for its regulation have been established. The liberal (American), paternalistic (Japanese) and social democratic (Swedish) models of functioning of the labor market are characterized. It is established that the key elements of the labor market are the purpose, task, object, subject, principles, functions, methods, tools that are formed depending on the time and territorial parameters of the market, as well as according to the peculiarities of economic and political development of the country, social stability of society, mentality of the population, national traditions, quantitative and qualitative characteristics of labor resources, etc. for a certain period of time. The basic measures for effective regulation of safe development of the labor market at this stage of the country's development are formulated.

Key words: mechanism, regulation, purpose, task, object, subject, principles, functions, methods, tools.

JEL Classification: J20, J28.
